

“Contra la guerra, ciutats”. Barcelona i Sarajevo en la construcció de la pau a Europa (1991-1996)*

ÒSCAR MONTERDE MATEO

Centre d'Estudis Històrics Internacionals de la Universitat de Barcelona
Departament d'Història Econòmica, Institucions, Política i Economia Mundial (UB)
oscarmonterde@ub.edu
<https://orcid.org/0000-0002-7641-8660>

RESUM

L'any 1995, Barcelona declarà Sarajevo Districte IIè de la ciutat; fou la consolidació d'un procés de cooperació i solidaritat que havia començat amb l'inici de la guerra a Bòsnia i que encara continua avui. L'objectiu d'aquest article és explicar les principals claus polítiques que van impulsar la cooperació i el compromís de Barcelona amb Sarajevo, i demostrar com aquesta experiència es va convertir en l'impuls de l'acció internacional de Barcelona al Mediterrani i en el símbol d'una idea política d'Europa, on les ciutats i el municipalisme havien de ser la seva pedra angular. Una idea que sintetitza el pensament i l'acció política de Pasqual Maragall a Europa i a la Mediterrània.

Paraules clau: democràcia local, construcció per la pau, diplomàcia local, Pasqual Maragall, Europa.

RESUMEN

“Contra la guerra, ciudades”. Barcelona y Sarajevo en la construcción de la paz en Europa (1991-1996).

En 1995, Barcelona declaró a Sarajevo Distrito II.º de la ciudad; fue la consolidación de un proceso de cooperación y solidaridad que había empezado con el inicio de la guerra en Bosnia y que aún continúa hoy. El objetivo de este artículo es explicar las principales claves políticas que impulsaron la cooperación y el compromiso de Barcelona con Sarajevo, y demostrar cómo esta experiencia se convirtió en el impulso de la acción internacional de Barcelona en el Mediterráneo y en el símbolo de una idea política de Europa, donde las ciudades y el municipalismo

* Aquest article es va realitzar en el marc del projecte de recerca “Barcelona, capital del Mediterrani. Democràcia local i combat per la pau”, finançat pel premi de recerca Llegat Pasqual Maragall de la Fundació Catalunya- Europa.

Fecha de recepción: 28/04/2022
Fecha de aceptación: 21/07/2022

tenían que ser su piedra angular. Una idea que sintetiza el pensamiento y la acción política de Pasqual Maragall en Europa y en el Mediterráneo.

Palabras clave: democracia local, construcción por la paz, diplomacia local, Pasqual Maragall, Europa.

ABSTRACT

“Against the war, cities”: Barcelona and Sarajevo in the peacebuilding in Europe (1991-1996).

In 1995, Barcelona declared Sarajevo District 11th of the city, consolidating a process of cooperation and solidarity that had begun with the outbreak of the war in Bosnia and still continues today. The aim of this article is to explain the main political keys that drove Barcelona’s cooperation and commitment to Sarajevo, and to show how this experience became the driving force behind Barcelona’s international action in the Mediterranean and the symbol of a political idea of Europe, where cities and municipalism had to be its cornerstone. An idea that synthesises Pasqual Maragall’s thinking and political action in Europe and in the Mediterranean.

Keywords: local democracy, peacebuilding, local diplomacy, Pasqual Maragall, Europe.

1. INTRODUCCIÓ

Praga, 1991. Cimera del Consell de Municipis i Regions d’Europa (CMRE). Muhamed Kreševljaković, alcalde de Sarajevo, intervé a mitja sessió molt angoixat. Alerta els municipis d’Europa que un greu conflicte estava començant a sacsejar Sarajevo i demana ajuda als representants de les ciutats europees. Pasqual Maragall, aleshores alcalde de Barcelona, explica a les seves memòries com aquell crit d’alerta instal·la una punta de mala consciència al cor.¹ Alguna cosa no funcionava en uns temps on semblava que tot o gairebé tot bufava a favor: la consolidació de la democràcia, l’optimisme dels Jocs i el procés de construcció europea.

L’abril de 1992, començava la guerra a Bòsnia. Tropes de la Guàrdia Voluntària Sèrbia d’Arkan van prendre el centre de Bijeljina, una ciutat fronterera, amb el suport de les milícies sèrbies locals, i van detenir i executar presumptes islamistes, fets que van provocar el terror i la fugida de la població musulmana. Aquell esquema es començà a repetir a altres ciutats: l’objectiu era crear un corredor territorial amb Sèrbia per connectar les zones sèrbies de Croàcia al nord i un altre corredor al sud amb els serbobosnians d’Hercegovina. Els conflictes del procés de desintegració de Iugoslàvia creixen d’intensitat, i després d’un conflicte de pocs dies a Eslovènia i una guerra a Croàcia, s’estén ara cap a Bòsnia; era el territori més disputat tant per Sèrbia com per Croàcia, amb una major diversitat d’habitants i una població important musulmana i un president Alija Izetbegović, simpatitzant de l’islam polític i nacionalista bosnià que encapçalava el procés d’independència d’aquesta república iugoslava.

¹ Maragall, P. (2008). *Oda inacabada: Memòries*. La Magrana.

L'estratègia sèrbia es va encallar a Mostar i a Drina, i els dies 2 i 3 de maig va dirigir els primers atacs contra Sarajevo, on tampoc no va aconseguir prendre el control de la ciutat, de més de mig milió d'habitants, de manera que l'exèrcit dels serbis de Bòsnia va decidir rodejar la capital i imposar-li un llarg setge, que ja s'havia estat preparant des de l'octubre de 1991 amb la instal·lació de les primeres peces d'artilleria a la muntanya de Trebević, a sobre de Sarajevo.²

Començava així el setge de Sarajevo; l'agressivitat del nacionalisme serbi es feia sentir sobre la ciutat. Sarajevo, que havia acollit els Jocs Olímpics d'Hivern de 1984, és sotmesa a setge i a destrucció. Les guerres de secessió de Iugoslàvia continuen i agafen una nova dimensió. La resta d'Europa, inactiva i dividida, observa com esclata al cor dels Balcans —a la ciutat on s'havia encès l'espurna que conduí a la Primera Guerra Mundial— una nova guerra. La guerra assolava de nou en territori europeu.

Barcelona es prepara en aquell moment per acollir la XXV Olimpíada. Des de gairebé els primers mandats de l'Ajuntament democràtic, Barcelona havia començat a preparar la candidatura per acollir uns Jocs Olímpics, amb l'objectiu d'impulsar un esdeveniment que servís per a la transformació urbanística de la ciutat i per la seva projecció internacional. Un símbol també per mostrar la consolidació democràtica a Espanya i projectar-la dins d'Europa i al món.

La situació de Sarajevo i la de Barcelona eren dos pols oposats dins de l'Europa dels anys noranta, que lluny de quedar oposats s'atragueren, tant que van quedar lligats durant molts anys. L'any 1995, Barcelona declarà Sarajevo el seu Districte IIè. L'objectiu d'aquest article és explicar les principals claus polítiques que van impulsar aquesta atracció, i demostrar com Sarajevo es va convertir en l'impuls de l'acció internacional de Barcelona en la construcció de la pau a Europa i en el símbol d'una idea política d'Europa i del món, on les ciutats, el municipalisme, havien de ser la seva pedra angular. Una idea que sintetitza el pensament i l'acció internacional de l'alcalde Pasqual Maragall.

2. SARAJEVO I LA DIPLOMÀCIA OLÍMPICA

La mala consciència de Pasqual Maragall no es va apaivagar i els Jocs eren una oportunitat per llançar un missatge des de Barcelona. Sarajevo havia estat també una ciutat olímpica pocs anys abans, i ara es trobava en una situació de guerra i de destrucció. Quina cosa més difícil hi pot haver per un alcalde que veure com la seva ciutat és destruïda.³

Els Jocs Olímpics són els primers de la postguerra freda, no hi ha boicots i el 2 de juliol de 1992 Sud-àfrica, que ha votat per l'abolició del règim d'apartheid, confirma la seva participació. Maragall expressa el seu desig i convida a que els atletes de l'antiga Iugoslàvia puguin participar en els Jocs.

Per primera vegada en molts anys, els Jocs Olímpics han tingut la resposta afirmativa de tots els països que hi han estat convidats, 175 en total. Barcelona se sent

² Divjak, J. (2002). 2 i 3 de maig de 1992: dies decisius. A Barranco, A. (Ed.). *Zivjelo. Sarajevo!: La ciutat en la nostra memòria*. Ajuntament de Barcelona.

³ Entrevista a Tarik Kupusović, 15-8-2020.

orgullosa de ser la ciutat amfitriona dels jocs de la pau olímpica. Barcelona té el desig de reviure l'esperit de treva i de pau que a l'antiga Grècia presidia els jocs.⁴

El COI aprova la fórmula per la participació dels atletes de l'antiga Iugoslàvia i Maragall convida els alcaldes de les diferents ciutats a la seva inauguració; Zagreb, Dubrovnik i Sarajevo accepten la invitació. La treva olímpica es converteix en la crida principal en el procés de preparació dels Jocs Olímpics.

Tant la preparació de la candidatura com tota la preparació dels Jocs Olímpics són un procés de construcció no només d'una marca de ciutat, sinó que també van ser aprofitades per la construcció d'un procés de lideratge de ciutat.⁵ Els viatges internacionals i les visites de caps d'Estat se succeeixen. Són els temps de la visita de Nelson Mandela, que, segons diu, queda colpit per la capacitat de projecció internacional i de mobilització social i popular que pot tenir un esdeveniment esportiu d'abast mundial.

Maragall envia la seva crida al secretari general de les Nacions Unides, mobilitza el Govern d'Espanya per intentar que Boutros Ghali s'impliqui. “Confiem plenament que aquesta treva sigui un fet i que durant els Jocs Olímpics de Barcelona s'apagui el so dels morters i els fusells”, afirmaria l'alcalde el 2 de juliol de 1992.⁶

Maragall s'agafa a la idea de la treva olímpica i la converteix en un esperit més dels Jocs Olímpics de Barcelona. La crida a la treva olímpica es trasllada el 8 de juliol a la reunió amb el cos consular a Barcelona.

Que la tradició de la treva olímpica, que va néixer a la Mediterrània, s'apliqui novament durant la celebració dels Jocs Olímpics en una ciutat mediterrània. Si la petició d'una treva olímpica pogués comptar amb el suport dels governs que els han acreditat a vostès, tindria aleshores una gran força moral.⁷

La resposta afirmativa del secretari general de les Nacions Unides arriba pocs dies abans de la inauguració dels Jocs. El COI i l'alcalde de Barcelona podien fer en el seu nom una crida a la implementació de l'alto el foc acordat el 17 de juliol sota els auspicis del Consell de Seguretat.

L'espectacle *Mediterrani, mar olímpic* de la Fura dels Baus, a la cerimònia d'inauguració dels Jocs Olímpics, fa una denúncia explícita a la guerra. El setge al vaixell i els seus tripulants ensangonats són una denúncia del que viu Sarajevo en aquells moments. En el discurs de la inauguració dels Jocs Olímpics, Maragall recorda Sarajevo i fa una última crida a la treva olímpica i a l'alto al foc en nom de Boutros Ghali i del conjunt de les Nacions Unides; malgrat la gran ovació mundial, ni la treva olímpica ni l'alto al foc es farien efectius.

Maragall ha convidat a les principals ciutats olímpiques i a moltes urbs europees. El protagonisme dels Jocs Olímpics és per a les ciutats, i Pasqual Maragall ho aprofita per impulsar el seu esperit de lideratge del municipalisme global i per reivindicar el paper de les ciutats en l'esfera internacional.⁸

⁴ FCE, Arxiu Pasqual Maragall, Guions, N. 6473, 2-7-1992, Conferència de premsa.

⁵ Aixalà, A. (2015). Ciutadans d'Europa, unim-nos! La contribució de Pasqual Maragall a l'impuls i projecció d'un moviment europeu de ciutats. Working Paper, n.º 2. Fundació Catalunya Europa.

⁶ FCE, Arxiu Pasqual Maragall, Guions, N. 6473, 2-7-1992- Conferència de premsa.

⁷ FCE, Arxiu Pasqual Maragall, Guions, N. 6461, 8-7-1992, Reunió amb el cos consular acreditat a Barcelona.

⁸ Monterde, O. (2021). *Barcelona, capital del Mediterrani: Democràcia local i combat per la pau*. Fundació Catalunya Europa. <https://www.catalunyaeuropa.net/admin/assets/uploads/files/c1ce3-barcelona-capital-del-mediterrani.pdf>.

El Saló de Cent acull el 26 de juliol de 1992 una recepció de totes les ciutats convidades als Jocs. Maragall, davant de tots, reivindica l'esperit de pau i solidaritat, i dona la paraula a aquell home angoixat que havia conegut a Praga l'any anterior, Muhamed Kreševljaković, alcalde de Sarajevo,⁹ al qual havia fet col·locar a la taula presidencial, al costat de Jacques Chirac, alcalde de París, i d'Ed van Thijn, alcalde d'Amsterdam, que eren les dues ciutats europees que havien aspirat als Jocs de 1992. El discurs de Kreševljaković colpí a tots els assistents. “Nosaltres estàvem a la cresta de l'onada i ens estan bombardejant”.¹⁰

La crida a la solidaritat i al compromís amb Sarajevo es trasllada a les altres ciutats europees. Barcelona s'erigia a prendre'n el lideratge i coordinar-ne el suport.

Maragall és conscient del suport social que hi ha al darrere d'aquestes reivindicacions. Des del 1981, la campanya del 0,7% demanava responsabilitats a l'esfera internacional no només als estats, sinó també al conjunt de les institucions; el moviment per la pau havia tingut un gran impuls des dels anys vuitanta en les campanyes contra l'OTAN, així com en les protestes per la pau i contra la guerra del Golf. L'impacte de la guerra dels Balcans impulsa de nou el moviment per la pau i la cooperació, que, finalment, l'any 1994 aconsegueix arrencar de l'Ajuntament el compromís polític de dedicar el 0,7% dels capítols II i IV del pressupost a cooperació internacional i acció humanitària.

3. LA DIPLOMÀCIA LOCAL I LA MOBILITZACIÓ CIUTADANA

L'ambient dels Jocs i la crida a la solidaritat impulsen l'estiu de 1992 una mobilització ciutadana. El 29 de juliol té lloc a l'Ajuntament de Barcelona una reunió amb les entitats de la ciutat per organitzar la cooperació de Barcelona amb Sarajevo i es constitueix el Comitè Ciutadà de Solidaritat amb Sarajevo, que inicia una campanya per mobilitzar la ciutadania.¹¹ Les imatges dels bombardejos i de la ciutat han colpit la ciutadania i un conjunt de moviments de cooperació i per la pau, molt mobilitzats a la ciutat en la reivindicació del 0,7% o en contra de la guerra del Golf. Maragall aprofita l'ocasió per mobilitzar el conjunt de la ciutat des del lideratge de l'Ajuntament, però amb una multiplicitat d'actors que s'impliquen en la crida a la solidaritat amb Sarajevo.

Manel Vila, responsable del programa de participació i mobilització ciutadana pels Jocs Olímpics, que pretenia mobilitzar la ciutadania en l'esdeveniment que vivia la ciutat, rep l'encàrrec d'impulsar una campanya de mobilització ciutadana i de solidaritat amb Sarajevo. La campanya adopta el lema “Sarajevo depèn de tu”, i es converteix en un èxit de mobilització. Per Manel Vila, l'eslògan aprofita la mobilització ciutadana i l'eufòria dels Jocs Olímpics per apel·lar a la solidaritat amb una ciutat olímpica sota les bombes, una imatge que connecta amb el record de la Guerra Civil espanyola a la ciutat. La imatge anunciada a diaris i revistes amb una foto dels polítics representants de la UE, el lema “Dona'ls una lliçó” i el text “Mentre els estats discuteixen i no s'acaben de posar d'acord, milers, milions de ciutadans estan indignats

⁹ FCE, Arxiu Pasqual Maragall, Guions, N. 6432, 26-7-1992, Recepció oferta als alcaldes i delegacions.

¹⁰ Entrevista a Manel Vila, 1-7-2020.

¹¹ Belil, M. (Coord.) (1994). Barcelona: Al món, en el mundo, in the world. Ajuntament de Barcelona.

pel que passa a la nostra estimada Europa. I busquen la manera d'ajudar. Afegeix-t'hi” demostren la força ciutadana i la implicació de la ciutat en la mobilització per Sarajevo.¹²

L'impuls de la campanya obté una gran resposta ciutadana. La ciutadania s'hi aboca: ONG, associacions i empreses de la ciutat organitzen activitats de recollida de materials, campanyes d'acollida i col·laboració. Un concert al Palau de la Música, convenis amb les universitats de Barcelona, Lió i Sarajevo, les concentracions dels dilluns a la plaça de Sant Jaume o la concessió del Premi Internacional Alfonso Comín de 1993 al diari *Osloboćenje* (“Alliberament”) de Sarajevo —l'únic que va seguir funcionant durant el setge a la ciutat— són només alguns dels molts exemples d'aquelles primeres mobilitzacions. El 28 de novembre del mateix any, milers de persones omplen els carrers de Barcelona,¹³ convocades per l'organització Ajudem el Poble de Bòsnia, el Comitè Ciutadà de Solidaritat amb Sarajevo, sos Racisme, la Federació d'Associacions de Veïns de Barcelona i la Federació Catalana d'Organitzacions No Governamentals per al Desenvolupament, en una acció que els guions del Gabinet de l'Alcalde consideren i defineixen com a capdavantera a Europa.¹⁴ La ciutat, entesa com el conjunt d'actors i entitats, l'Ajuntament i la ciutadania, participa i se suma a la solidaritat amb la capital de Bòsnia. Es van realitzar centenars d'actes als barris de la ciutat, a la regió metropolitana i al conjunt de Catalunya, en què els ajuntaments se sumen a la campanya i traslladen la iniciativa als municipis. És una expressió del que podia ser la Catalunya xarxa de ciutats.¹⁵

La solidaritat de la ciutat mobilitza un volum important d'ajuda humanitària. El repte és fer-la arribar a Sarajevo. Cap organització està disposada a assumir el viatge. És el mateix Maragall qui anima Manel Vila a organitzar un comboi ciutadà; un comboi Olímpic Barcelona per trencar l'aïllament i el setge que viu Sarajevo. El primer comboi surt de Barcelona la primera setmana d'octubre, i el dia 14 arriben als magatzems de les Forces de Protecció de les Nacions Unides (UNPROFOR) a Kiseljac els tretze tràilers d'una empresa del Vallès que s'havien decidit a col·laborar amb la missió. A partir d'aquest moment s'organitzen amb regularitat diferents combois. Porten menjar i roba, però també materials de construcció, i fins i tot s'enviarien autobusos, ambulàncies, etc. A poc a poc, l'ajuda humanitària es fa sota la demanda de la ciutadania, les organitzacions i l'Ajuntament de Sarajevo. Les Nacions Unides supervisen l'arribada i la distribució, i l'Ajuntament s'encarrega de gestionar les dades de ciutadans, refugiats i de totes les persones que necessiten ajuda.¹⁶

Així, Sarajevo i Barcelona intensifiquen cada cop més les relacions; les comunicacions són contínues, però molt difícils. Les dificultats de l'Ajuntament de Sarajevo per comunicar-se amb l'exterior són molt grans. Tarik Kuposović, que havia substituït Muhamed Kreševljaković al capdavant de l'alcaldia de Sarajevo l'abril de 1993, planteja la possibilitat d'obtenir un telèfon satèl·lit. Comunicar Sarajevo era una altra forma de trencar el setge. Maragall es posa en contacte amb Josep Maria Canals, director de Telefònica, i acorden l'entrega d'un sistema de comunicacions via satèl·lit. El novembre de 1994 es fa entrega del terminal i s'estableix l'acord de col·laboració per instal·lar-lo a l'Ajuntament de Sarajevo. Es converteix així en gairebé

¹² *La Vanguardia*, 3-8-1995, p. 6, i 30-8-1995, p. 4.

¹³ Més de deu mil manifestants (prop de trenta mil, segons les organitzacions convocants). Miles de personas piden en Barcelona una salida pacífica para Bosnia. *La Vanguardia*, 29-11-1993.

¹⁴ FCE, Arxiu Pasqual Maragall, Guions, N. 6559, 25-11-1993, Comitè Ciutadà de Solidaritat amb Sarajevo i representants de les ONG.

¹⁵ Monterde, O. (2021). *Barcelona, capital del Mediterrani...* Op. cit.

¹⁶ Entrevista a Tarik Kuposović, 15-8-2020.

l'únic mitjà de comunicació amb l'exterior que té la ciutat bosniana, que passa a tenir el prefix de Barcelona.

La de Sarajevo és una qüestió europea; la solidaritat i la cooperació ciutat-ciutat necessiten una diplomàcia local que busqui la implicació d'altres urbs i organismes. Maragall sovint disposa de les portes on trucar: el Govern d'Espanya és en mans del PSOE, que busca també presència i un paper a Europa, Javier Solana és ministre d'Exteriors i Manuel Marín, comissari europeu de Cooperació. Maragall té a qui persuadir, insistir i implicar, tot i que no sempre de bona gana. Pasqual Maragall desenvolupa una diplomàcia local, en molts sentits, com ha apuntat Miguel Ángel Moratinos, una idea pionera en l'àmbit de les relacions internacionals d'aquell moment. És una iniciativa que no sempre està sotmesa als interessos dels estats, sinó que actua amb una dinàmica i criteris propis, des del convenciment que les ciutats poden jugar un paper rellevant en l'esfera de les relacions internacionals més enllà dels estats.

Per Maragall, l'alcalde d'Atenes Antonis Tritsis és un referent. El febrer de 1991 viatja a Bagdad per informar el seu alcalde que, malgrat que Grècia està dins l'OTAN i està en guerra contra l'Iraq, els ciutadans d'Atenes no estan en guerra contra els ciutadans de Bagdad.¹⁷ El missatge de la solidaritat ciutadana, dels ponts de diàleg entre la ciutadania, ha de ser un objectiu dels governs locals.

L'ocasió de Maragall arriba amb els mil dies del setge a Sarajevo. Kuposović busca pressionar i ampliar la crida a la comunitat internacional perquè actuï a la crisi de Bòsnia, i convida una delegació d'alcaldes europeus. Pasqual Maragall i Antoni Farrés, alcalde de Sabadell, juntament amb els de Varsòvia, Budapest, Estrasburg, Tolosa de Llenguadoc i els de diverses ciutats de Turquia, entre d'altres, viatgen a Sarajevo.¹⁸

La situació a la ciutat és dramàtica; les línies telefòniques estan destruïdes, l'aigua potable no arriba a les cases amb normalitat —ho fa cada tres o quatre dies i amb molt poca pressió—, les infraestructures necessàries estan destruïdes i els serveis de distribució, malmesos. La ciutat necessita ajuda per la seva reconstrucció, per fer-la més habitable i perquè recuperi la seva dignitat. La guerra no ha acabat, els atacs continuen, però la necessitat de cooperar en la reconstrucció de la ciutat es fa evident. “Vida per Sarajevo, pel futur del món” és el títol del manifest que signen els alcaldes, en què es demana una major implicació de la comunitat internacional per posar fi al setge. La recança d'alguns alcaldes europeus a l'hora d'incloure l'aixecament de l'embargament d'armes als bosnians, tal com demanen els alcaldes turcs, deixa entreveure el desencant amb què Europa afronta la situació.

Mentrestant, els combois de Barcelona continuen arribant a Sarajevo i la cooperació es fa més estreta. Per les festes de la Mercè de 1995 Kuposović visita Barcelona. Després de les matances de Srebrenica, la diplomàcia europea i sobretot la nord-americana es comencen a activar. L'alcalde de Sarajevo, encarregat de fer el pregó, fa una crida a la cooperació amb Sarajevo, a la defensa de la identitat diversa i multicultural de la ciutat com un principi que cal defensar:

Ens heu ajudat molt fins ara. Continueu fent-ho, perquè Sarajevo es pugui conservar com una ciutat multiètnica, multicultural i plurireligiosa. I perquè es mantingui

¹⁷ FCE, Arxiu Digital Pasqual Maragall, Maragall, P. (2003), Andonis Tritsis y Bagdad. Disponible a <https://arxiupmaragall.catalunya.europa.net/items/show/864> [data de consulta: 10 de febrer del 2021].

¹⁸ Vila, M. (2002). De ciutat a ciutat, de família a família. A Barranco, A. (Ed.). *Zivjelo. Sarajevo!... Op. cit.*, i Maragall, P. (2002). Sarajevo i després. A Barranco, A. (Ed.). *Zivjelo. Sarajevo!... Op. cit.*

així tota Bòsnia i Hercegovina. Ha estat així durant mil anys i per això ha de continuar essent-ho. Ajudeu-nos perquè, juntament amb vosaltres i amb tots els nostres estimats amics, puguem celebrar la nostra festa amb llibertat, unitat i respecte. Ajudeu-nos a sobreviure aquest hivern; ajudeu-nos a reconstruir la ciutat enderrocada. Ajudeu-nos, perquè així ajudeu a vèncer la barbàrie i el feixisme.¹⁹

La solidaritat continua, i aquest mateix any havia nascut Europa per Bòsnia, impulsada per José María Mendiluce,²⁰ una plataforma ciutadana d'entitats i societat civil que impulsa la mobilització ciutadana i busca pressionar la comunitat internacional perquè actuï. La Diada de l'Onze de Setembre i la Mercè es dediquen a la solidaritat amb Bòsnia.

La intervenció de l'OTAN no havia assolit els objectius que s'havia proposat, però les forces del conflicte s'havien reequilibrat i els Estats Units veuen l'oportunitat d'impulsar una taula de negociacions. A Dayton, Ohio, el dia 1 de novembre de 1995 s'inicien les converses entre les tres delegacions. El 21 de novembre es tanca l'acord de pau de Bòsnia, signat definitivament a París el 14 de desembre.

El setge de Sarajevo deixa 11.541 víctimes; la comunitat internacional havia reaccionat tard; la pau acordada construeix unes estructures i uns equilibris fràgils, que perpetuen els interessos i les visions de les forces nacionalistes; les ajudes a la reconstrucció queden limitades al marc dels acords, i la comunitat internacional no adoptarà una estratègia global ni una actuació integral ni de reconstrucció ni de consolidació de la pau, vinculada a un procés d'integració europea.²¹

4. RECONSTRUCCIÓ I DEMOCRÀCIA LOCAL. EL DISTRICTE IIÈ

Amb la finalització de la guerra la cooperació amb Sarajevo canvia; ja a la primera visita la qüestió de la reconstrucció ha entrat a l'agenda política del Govern de Barcelona. Al setembre de 1995, una delegació de l'Ajuntament de Barcelona encapçalada pel mateix alcalde es desplaça a Sarajevo i visita els primers projectes finançats pels holandesos. El compromís de Barcelona és ferm i com a ciutat olímpica la decisió ve gairebé donada. El barri de Mojmiilo, la vila olímpica dels Jocs d'Hivern de Sarajevo 1984, està molt malmès per les bombes i el foc creuat; durant la guerra ha sigut primera línia de front. L'estratègia acordada amb les diferents ciutats europees, en el marc de la xarxa de ciutats Eurocities, demanava que cada ciutat europea es comprometés en la reconstrucció d'un barri, un pla de cooperació que incloïa l'impuls d'iniciatives humanitàries, urbanístiques i culturals. Barcelona es compromet així amb la reconstrucció i rehabilitació de Mojmiilo.²² L'acció internacional ja compta amb una certa experiència en plans de cooperació en el terreny urbanístic, tant al Mediterrani amb la xarxa Medicities com a Amèrica Llatina; la cooperació centrada en l'elaboració de plans estratègics i la gestió urbana ja fa alguns anys que prosperen. A Sarajevo, s'inicia una cooperació ciutat-ciutat sense precedents.

¹⁹ Ajuntament de Barcelona, Pregons, 1995. Disponible a <https://www.barcelona.cat/lamerce/es/tarik-kupusovic-alcaldede-sarajevo>.

²⁰ Enviat per ACNUR als Balcans el 1991 i escollit eurodiputat pel PSOE el 1994.

²¹ Sobre l'anàlisi de la construcció de la pau a Bòsnia, vegeu Romeva, R. (2003). Construir la paz en Bosnia-Herzegovina. Retos, límites y oportunidades de la rehabilitación posbélica. *Revista CIDOB d'Afers Internacionals* (60), 93-101, i sobre el seu impacte urbanístic, Bollens, S. (2008). Urbanism, Political Uncertainty and Democratisation. *Urban Studies* (45:5-6), 1255-1289.

²² Barcelona impulsarà la reconstrucció de la vila olímpica de Sarajevo. *La Vanguardia*, 14-10-1995.

Així, els projectes de reconstrucció de l'empresa municipal *Tecnologías Urbanas Barcelona, S. A.* (TUBSA) comencen a arribar a Brussel·les.

El repte és com gestionar tota aquesta activitat des de l'Ajuntament de Barcelona; el repte tècnic és enorme i el volum de la cooperació necessita elements de gestió impulsats per l'administració local. Maragall troba la solució: la creació d'un nou districte per Barcelona. El Districte IIè de la ciutat seria Sarajevo. Utilitza així un instrument de desconcentració de la gestió de la ciutat per canalitzar el suport tècnic i les ajudes econòmiques que arriben del COI i dels fons europeus per a la reconstrucció i la cooperació amb Sarajevo. El secretari de l'Ajuntament dona llum verda i ningú no hi veu problemes; són temps d'innovació i de consolidació democràtica. Europa impulsa iniciatives per a la consolidació de la pau i la reconstrucció; Maragall i el seu equip no en deixen escapar una i busquen liderar el nombre més gran de processos. El Consell d'Europa inicia un programa per l'impuls de la democràcia local sota el títol *Ambaixades de la Democràcia Local (ADL)*; ciutats europees podien enviar delegacions a les ciutats de Bòsnia per impulsar accions socials i culturals per a la consolidació de la pau. Barcelona, juntament amb Viena, Lisboa i Bolonya, impulsen la de Sarajevo.

Barcelona lidera el procés i obre un primer local a la ciutat, compartit amb l'associació *DIA (Dialogue)*, que a Sarajevo, sota la responsabilitat d'Airy Maragall, està impulsant la creació de centres de dinamització cultural i formació per a joves. El local pren ràpidament el nom de “l'ambaixada de Barcelona” i es converteix en un centre cultural obert a la ciutat i alhora en el centre de gestió de les ajudes i els projectes del Districte IIè. La inauguració del districte no és com s'esperava. L'Ajuntament és tancat, el govern de la ciutat ha quedat dissolt i Kupusović ha dimitit. Sarajevo ha estat convertit en un cantó per les autoritats bosnianes, seguint les indicacions dels Acords de Dayton. Maragall adverteix, i intenta pressionar, les ajudes europees van destinades a l'impuls de la democràcia local. La transformació de Sarajevo en un dels deu cantons de la Federació de Bòsnia i Hercegovina cancel·la la ciutat com a capital multiètnica. Els cantons són dissenyats amb criteris clarament ètnics i el govern de la ciutat desapareix sota l'administració del cantó.

El març de 1996 s'inaugura la ADL. Maragall fa una defensa del caràcter multiètnic de Sarajevo, una qüestió que, com veurem, és cabdal en el projecte polític de Pasqual Maragall:

Todo esto no tendrá efecto si ustedes mismos no toman la iniciativa en la construcción de una Sarajevo multicultural y democrática. Las ciudades no pueden sustituir a las naciones. Naciones que necesitamos para organizar la vida internacional. Naciones que necesitamos especialmente cuando estamos privados de la dignidad humana por nuestra nacionalidad. Esto sucedió en Bosnia. Pero queremos que sepan que las ciudades europeas ven Bosnia como una nación definida no por su etnia, sino por su tolerancia y su cultura. Y Sarajevo, como la capital de esta nación de tolerancia y cultura. Por eso, necesitamos su supervivencia y su progreso. Europa fracasará si ustedes fracasan.²³

²³ FCE, Arxiu Digital Pasqual Maragall, Maragall, Pasqual (1996), Transcripció del discurs de l'alcalde d'inauguració de l'Ambaixada per a la Democràcia Local. Disponible a <https://arxiupmaragall.catalunyaeuropa.net/items/show/1480> [data de consulta: 10 de febrer del 2021].

Maragall lliga el futur de Sarajevo al d'Europa. A Sarajevo hi ha els valors sobre els què s'ha de construir Europa. L'Europa de Pasqual Maragall, com demostrarem, és l'Europa de les ciutats, no només de la proximitat, sinó també de la seva diversitat.

L'ambaixada comença el seu recorregut i viu moments de gran efervescència. Carles Bosch, periodista de TV3 que s'havia introduït a Sarajevo durant el setge, i Erick Hauk, que havia cobert la guerra per l'*Avui* i treballat pel CCOB, seran els coordinadors de l'ADL.

Amb la primavera la pau es feia palesa, els projectes de reconstrucció començaven a funcionar i les activitats de l'ADL agrupen gent molt diversa. El Sant Jordi de 1996 seria el primer acte públic celebrat a la ciutat.

El Districte IIè és una nova estratègia de cooperació ciutat-ciutat que duu a terme programes de cooperació tècnica i econòmica en múltiples aspectes, que impliquen diferents empreses, ciutadans i organitzacions de Barcelona i Bòsnia en la reconstrucció de Sarajevo; a través del Districte IIè i de les facilitats administratives i tècniques, s'arriben a mobilitzar més de quatre mil milions de pessetes. La rehabilitació de Mojmiilo, a càrrec de les empreses TUBSA i REGESA (Societat Urbanística Metropolitana de Rehabilitació i Gestió, S. A.),²⁴ s'inicia amb un equip d'arquitectes locals.²⁵ Les obres les realitzen empreses de Bòsnia a partir de concursos públics que el DII publicava i adjudicava.²⁶ Els fons provenien de la Unió Europea, del COI i d'altres organismes internacionals, i són gestionats per l'Ajuntament de Barcelona. Es tracta d'un projecte integral de reconstrucció, que inclou la rehabilitació d'habitatges, infraestructures i serveis bàsics. L'impacte és clar i la plaça principal del barri porta avui el nom de Barcelona. Es van rehabilitar els deu edificis de la vila olímpica, un d'ells gairebé completament, i després totes les instal·lacions olímpiques, inclosa la reconstrucció del Pavelló Olímpic Zetra.²⁷

Sarajevo és una fita importantíssima i assenta un precedent sobre la capacitat de les ciutats en el desenvolupament d'una acció internacional pròpia al costat dels estats (o també a pesar d'aquests).

La cooperació amb Sarajevo és una cooperació ciutat-ciutat en tot el seu sentit. La implicació de la societat civil mobilitzada en l'acollida als refugiats, en l'ajuda humanitària, en la demanda de l'acció política internacional, continua en la fase postconflicte. Des del Districte IIè i l'ADL s'impulsen projectes de cooperació de la societat civil, i es dona cobertura a les iniciatives que es multipliquen a Barcelona i arreu de Catalunya.²⁸ El projecte Family to Family pretenia posar en contacte persones, organitzacions i projectes de Sarajevo i Barcelona, facilitar una relació entre iguals, una idea de Diana Garrigosa, que va impulsar projectes bilaterals d'entitats esportives, culturals, de lleure, universitàries, etc. d'ambdues ciutats. El Festival Cultural Barcelona, que va celebrar-se l'estiu de 1996 a Sarajevo impulsat per Carles Bosch i inaugurat pel Tricycle,²⁹ va implicar nombrosos grups i persones del món de la cultura i simbolitza la força que agafa la relació entre les dues ciutats. Jasmina Mujezinović, refugiada a Catalunya durant la guerra, retorna a Sarajevo l'abril del 1996 per posar-se al capdavant de l'ambaixada

²⁴ Empresa de capital públic creada per la Corporació Metropolitana de Barcelona l'any 1984 i transferida al Consell Comarcal del Barcelonès el 1988.

²⁵ Repositori Obert de l'Ajuntament de Barcelona (1999): Barcelona reconstrueix Sarajevo, D08013.mp4. Disponible a <http://hdl.handle.net/11703/96691>.

²⁶ Entrevista a Alonso Barranco, 7-7-2020.

²⁷ Barranco, A. (Ed.). (2002). *Zivjelo. Sarajevo!...* Op. cit.

²⁸ Sanahuja, R. i Dionís, A. (Coords.). (2010). *Barcelona Solidària: 15 anys de cooperació internacional*. Ajuntament de Barcelona.

²⁹ El grupo Tricycle inauguró con humor el festival Barcelona en Sarajevo. *La Vanguardia*, 20-6-1996.

local i assegurar-ne el futur més enllà del Districte 11è, que desapareixerà l'any 1999. Mujezinović explica que l'experiència de la cooperació ha estat molt positiva per a la gent de Sarajevo, on ha quedat impregnada la petjada de Barcelona; després de vint-i-cinc anys, encara avui la ciutadania que va viure aquell moment reconeix Barcelona com una ciutat germana, amiga i referent, i la té a la memòria com aquella que no la va abandonar.³⁰ El reconeixement de Pasqual Maragall com a ciutadà d'honor de la ciutat de Sarajevo l'any 2008 és una demostració de l'impacte que ha tingut Barcelona per la capital de Bòsnia.³¹

5. MÉS ENLLÀ DE SARAJEVO, LA DIPLOMÀCIA LOCAL A LA MEDITERRÀNIA

El model de cooperació ciutat-ciutat impulsat a Sarajevo, lligat tant a la reconstrucció i als projectes de gestió urbana com a l'impuls de campanyes de sensibilització i accions encaminades a promoure l'educació en la cultura de la pau i la convivència,³² servirà de model per impulsar nous projectes i convertir el Districte 11è en un instrument de la cooperació directa ciutat-ciutat.

La cooperació amb Sarajevo impulsa així l'acció internacional de Barcelona. El Districte 11è gestiona nous territoris i nous projectes. A Bòsnia continuen els projectes. A Mostar Ricard Pérez Casado, exalcalde de València, és nomenat administrador de la Unió Europea a la ciutat bosniana, amb l'objectiu d'instal·lar-hi una administració amb la missió de reconstruir la ciutat i erigir-hi institucions democràtiques.³³

Mostar estava dividida entre el barri de l'est, musulmà, i el de l'oest, catòlic, separats pel riu Neretva, i el pont principal que travessa el riu donava nom a la ciutat. Els enfrontaments entre croats i bosnians van esclatar després de repel·lir els serbis, i els croats van bombardejar el pont, una estructura otomana del segle XVI. La situació de tensió que es vivia a Mostar era insuportable; els Acords de Dayton van aturar les armes, però la ciutat estava dividida políticament.

Pérez Casado va aconseguir, en el marc del procés de pau, que ambdues vores del riu arribessin a una entesa i que s'organitzessin unes eleccions municipals, que es van desenvolupar amb èxit, gràcies també a la feina de Pere Vilanova, professor de la Universitat de Barcelona, que ja havia acompanyat l'alcalde en el seu primer viatge a Sarajevo i va ser enviat a Mostar amb l'equip de l'exalcalde de València.³⁴ Així doncs, un alcalde es feia càrrec de la ciutat i, com a administrador de la Unió Europea, va encapçalar les tasques de reconstrucció dels subministraments, de les escoles i d'altres serveis bàsics, juntament amb Albert Solé, que treballava a Mostar amb Dialogue —la mateixa ONG amb què col·laborava Airy Maragall a Sarajevo— i que va desenvolupar nombroses tasques de dinamització i de reconstrucció social i cultural, com ara tallers ocupacionals i trobades de música i d'art per a joves. La missió de la UE no tenia precedents i els reptes eren enormes.³⁵

³⁰ Entrevista a Jasmina Mujezinović, 30-6-2020.

³¹ Distinció que també rebrà Manel Vila l'any 2015.

³² Gual Via, C. (2000). El Districte 11 de l'Ajuntament de Barcelona: Una experiència de cooperació al desenvolupament en l'àmbit local [Treball de postgrau, Universitat Autònoma de Barcelona].

³³ Sobre el procés de selecció de Ricard Pérez Casado i les tensions polítiques de la missió, vegeu Pérez Casado, R. (2013). *Viaje de ida: Memorias políticas, 1977-2007*. Universitat de València.

³⁴ *Ibid.*

³⁵ Entrevista a Albert Solé, 28-1-2021.

A Mostar sorgeix com a idea per a la reconstrucció el pont de la ciutat. El president turc Süleyman Demirel n’havia anunciat la reconstrucció unilateral per part dels musulmans, en una visita en ocasió de l’obertura del Consolat de Turquia a Mostar. Maragall va pensar en la possibilitat que en la reconstrucció del pont hi col·laboressin dos ajuntaments, un de l’est i un de l’oest, com a símbol de diàleg i de reconstrucció de ponts a la Mediterrània. Maragall, doncs, explora noves realitats, s’obre i construeix ponts. Barcelona mantenia una bona relació amb Istanbul. La ciutat turca era molt activa als fòrums de l’IULA (International Union of Local Authorities) i ambdós alcaldes havien coincidit en diferents trobades multilaterals. Recep Tayyip Erdoğan, que havia guanyat l’alcaldia l’any 1994, havia acollit el Fòrum Habitat II el 1996 i havia assolit una certa projecció internacional. La Nit de Reis del 1997, Erdoğan arriba a Barcelona per firmar un agermanament entre les dues ciutats. Barcelona i Istanbul podien ser les dues urbs idònies per reconstruir el pont de Mostar.³⁶ “Totes dues ciutats són portes de la Mediterrània i, si entre nosaltres regna la pau, segur que aconseguirem que aquest mar nostre sigui cada vegada més pacífic”, va afirmar l’alcalde Maragall al costat d’Erdoğan en el discurs de benvinguda als Reis d’Orient davant de la ciutadania.³⁷

Erdoğan seria destituït de l’alcaldia i empresonat per islamista el novembre del 1998, i Maragall deixaria l’alcaldia poc després. Tot i així, seria l’inici d’una bona amistat entre els dos alcaldes. Margarita Obiols explica que anys més tard, quan Maragall arriba a la presidència de la Generalitat, viatja a Istanbul per visitar Erdoğan, amb l’objectiu de convèncer-lo que faci de mediador en el conflicte de Palestina. Encara que Erdoğan refusa la proposta de Maragall, el viatge demostra la seva perseverança en les qüestions del Mediterrani i el seu convenciment del paper que podien jugar les ciutats i els seus representants en traçar processos de diàleg i convivència.³⁸ Finalment, el pont de Mostar va ser restaurat sota els auspicis i el finançament de la UNESCO i del Banc Mundial.³⁹

La reconstrucció de Mojmiilo i de l’estadi olímpic de Sarajevo s’allargarà en el temps i la implicació de Barcelona continuarà enviant ajuda humanitària en el marc dels nous conflictes a l’antiga Iugoslàvia. Durant la guerra de Kosovo es crea el Barcelona Team, un equip per impulsar l’entrada i el transport de l’ajuda humanitària acumulada al port de Durrës. El 12 de juny del 1999, el Barcelona Team és el primer comboi d’ajuda humanitària que entra a Pristina, on obre una altra oficina. Barcelona ofereix la seva ajuda per promoure la cooperació entre ciutats amb l’objectiu de treballar per la democratització i la reconstrucció de l’administració local. Les condicions d’ajuda dels EUA i el paper dels ajuntaments opositors d’algunes ciutats sèrbies seran claus en la caiguda de Milošević l’octubre del 2000.⁴⁰ La diplomàcia local, la cooperació entre ciutats, com demostraven les experiències de Sarajevo i de Mostar, podia ser molt útil en els processos de reconstrucció. Així és com l’Ajuntament de Barcelona esdevé un referent i es posa al servei de les Nacions Unides en les operacions de pau a la regió. El juny del 2003,

³⁶ Monterde, O. (2021). *Barcelona, capital del Mediterrani...* Op. cit.

³⁷ Betevé (1997). Què hi feia Erdogan a la cavalcada de Reis del 1997 a Barcelona?, disponible a https://beteve.cat/politica/erdogan-cavalcada-reis-1997/?fbclid=IwAR3OHuYbPTxahhQNSdqLI-Vf0HPkNkzeca0hxk4RkDORkmNlEwA90__x84.

³⁸ Entrevista a Margarita Obiols, 25-2-2020.

³⁹ Maragall, P. (2002). Sarajevo i després. Op. cit.

⁴⁰ El projecte Energia per Democràcia abastia els ajuntaments controlats per l’oposició, començant per les ciutats de Nis i Pirot. Les grans manifestacions cap a Belgrad de l’octubre de 2000 sortien de molts municipis on l’oposició havia guanyat les municipals de 1996. Vegeu Veiga, F. (2011). *La fàbrica de las fronteras: Guerras de secesión yugoslavas. 1991-2001*. Alianza, 338, i Freixa, F. (2002). Un model de cooperació singular. A Barranco, A. (Ed.). *Zivjelo. Sarajevo!*... Op. cit., 339.

Joan Clos, en representació de la Coordinadora de les Associacions Mundials de Ciutats i Autoritats Locals (CAMCAL), signa un conveni de col·laboració amb el Departament d'Operacions de Manteniment de la Pau (DPKO) de les Nacions Unides per a coordinar la participació de tècnics dels governs locals d'arreu del món en les operacions per al manteniment de la pau, en què l'ONU assumeix un paper cada cop més d'administrador civil, des de l'experiència dels Balcans. Es pretén així desenvolupar una acció multilateral per a la coordinació de les ciutats en la resolució dels conflictes i la construcció de la pau. L'experiència de Sarajevo va descobrir a les organitzacions internacionals el paper que les ciutats podien exercir en els processos d'assistència, cooperació i construcció de la pau.⁴¹ Les ciutats parlen un llenguatge comú, tenen uns coneixements específics i capacitat tècnica, i Barcelona, a més, oferia un model basat en la gestió urbana i en la democràcia local; és a dir, no es limitava a reconstruir carrers, sinó que urbanitzava i desenvolupava serveis urbans i de participació ciutadana.⁴²

6. SARAJEVO: LES CIUTATS I EUROPA

“Contra les guerres, ciutats”. Aquesta expressió, utilitzada en el capítol dedicat a Sarajevo del llibre *Barcelona solidària: 15 anys de cooperació internacional*,⁴³ simbolitza i representa perfectament els principis que van marcar l'acció internacional de Barcelona a Sarajevo. Hem pogut veure com l'experiència de Sarajevo s'inscriu dins la nova lògica de l'acció internacional de les ciutats. Amb Sarajevo, Maragall demostra la capacitat d'obrir noves dimensions i noves tendències. S'obre camí per desenvolupar una diplomàcia local activa. Una diplomàcia de ciutats, no relegada a les seves funcions clàssiques, sinó que aborda determinats temes i dossiers que no són específics d'un alcalde o de la ciutat; temes com la pau o la democràcia no podien quedar al marge de l'acció internacional d'una ciutat,⁴⁴ i Maragall va encapçalar l'acció internacional de Barcelona convençut que les ciutats han de tenir també un paper en aquests àmbits.

La relació entre Barcelona i Sarajevo és, en aquest sentit, una iniciativa pionera i un exemple de com la diplomàcia local i la cooperació descentralitzada podien ser impulsades per iniciativa pròpia, i fins i tot amb certa autonomia, dels governs locals i amb la implicació del conjunt de la ciutat. És una idea que després s'aniria implantant i concebent com un element més de les relacions exteriors dels estats. La diplomàcia local i la cooperació descentralitzada es converteixen en elements fonamentals de la cooperació i la diplomàcia internacional, sobretot en contextos de conflicte o de reconstrucció postbèl·lica o en processos de construcció de la pau i la convivència.

Més enllà de l'impuls de la diplomàcia local i la cooperació descentralitzada, Sarajevo simbolitza també com volem demostrar una idea política d'Europa i del món, on les ciutats i el municipalisme havien de ser la seva pedra angular. La defensa de Sarajevo és una defensa de la idea d'Europa de Pasqual Maragall —és a dir, de l'Europa de les ciutats— en dos sentits: en primer lloc, perquè posa al centre aquesta acció i la desenvolupa en la cooperació entre dues

⁴¹ Entrevista a Francesc Freixa i a Margarita Obiols, 25-2-2020.

⁴² Monterde, O. (2021). *Barcelona, capital del Mediterrani...* Op. cit.

⁴³ Sanahuja, R. i Dionís, A. (Coords.). (2010). *Barcelona solidària...* Op. cit.

⁴⁴ Entrevista a Agustí Fernández de Losada, 10-2-2021.

ciutats, i, en segon lloc, perquè simbolitza la diversitat i la pluralitat des de les quals s’havia construït, i de nou calia construir, la pau a Europa.

L’Europa de les ciutats, o el que anomenarà “l’Europa pròxima”,⁴⁵ és una idea del Vell Continent vinculada al fet urbà. Els governs locals eren l’administració més pròxima a la ciutadania, i des d’aquesta proximitat es podien detectar i resoldre molt millor els problemes de la gent. Europa és un sistema de ciutats, i davant de les limitacions i les dificultats dels estats per superar diferències, rivalitats i resistències identitàries, les ciutats podien tenir la capacitat de compartir experiències i construir un sistema de cooperació política, econòmica i social molt més sòlid i àgil.

La qüestió de Sarajevo neix d’aquesta convicció. La capacitat d’una ciutat d’ajudar-ne a una altra, de solidaritzar-se amb ella, és la màxima expressió d’aquesta idea.

La de Sarajevo és una mostra de les possibilitats que poden sorgir quan una ciutat pren consciència de les necessitats d’una altra ciutat o un altre país. Les ciutats, com que parlem el mateix llenguatge, som sovint més àgils en la cooperació que no ho són les relacions d’Estat a Estat. Som més a prop dels ciutadans, de la societat civil. Nosaltres creiem que la cooperació internacional és una responsabilitat de tothom. Les administracions públiques hem de donar-ne exemple i des de l’Ajuntament intentem fer-ho en la mesura de les nostres possibilitats.⁴⁶

De fet, tant en la pau com en la guerra, és a les ciutats on resideixen i es troben les solucions als problemes. Les ciutats viuen les conseqüències més evidents dels conflictes; la destrucció, l’anihilació, es materialitza sobretot a l’espai urbà. Sarajevo és un exemple d’això, i una demostració de com els conflictes de la postguerra freda continuarien tenint la població civil i les ciutats com a objectius militars de primer ordre per mitjà dels bombardejos. Beirut, Bagdad, Gaza, Alger, Sarajevo..., però a la memòria europea també hi ha Gernika, Varsòvia, Rotterdam, Coventry, Dresden o Berlín, entre moltes altres. Si les ciutats —i, com el mateix Maragall afegia, els seus ciutadans amb elles— són les primeres a patir les conseqüències, traduïdes en víctimes i destrucció, dels conflictes armats, les ciutats poden i haurien de jugar un paper important en la resolució dels conflictes i en la construcció de la pau.⁴⁷ Les ciutats reben i contenen els problemes, però sobretot són i poden donar i contenir la solució. Així doncs, les ciutats podien oferir:

Accions d’acompanyament situades en el terreny de la civilització, en el terreny de la cultura i en el terreny de la recreació de la convivència. Són, aquestes, accions de complementarietat per les quals les ciutats estan especialment ben preparades i disposades, ja que si —com deia— són les primeres a patir els conflictes també són les primeres a beneficiar-se de la normalitat i dels increments dels intercanvis.⁴⁸

La ciutat, doncs, és el nucli fonamental de la reivindicació. Sarajevo és una ciutat, com Barcelona és una ciutat olímpica, i és també una ciutat europea.

L’acció a Sarajevo parteix d’aquest convenciment, i el seu marc d’acció intenta sempre implicar o fer-les dins d’un marc de cooperació europea. Aprofita les oportunitats del Consell

⁴⁵ Maragall, P. (Ed.). (1999). *Europa pròxima: Europa, regions y ciudades*. Universitat de Barcelona i Universitat Politècnica de Catalunya.

⁴⁶ FCE, Arxiu Pasqual Maragall, Guions, N. 7089. 10/11/1994, Acte d’entrega del telèfon satèl·lit a Sarajevo.

⁴⁷ FCE, Arxiu Pasqual Maragall, Discursos, N. 4834. 31/01/1992, *op. cit.*

⁴⁸ FCE, Arxiu Pasqual Maragall, Discursos, N. 4834. 31/01/1992, *op. cit.*

d'Europa, el finançament d'Europa per a la reconstrucció. Hi ha, en l'acció a Sarajevo, no només el naixement d'una diplomàcia local i d'una idea de cooperació ciutat-ciutat, sinó també una reivindicació del paper de les ciutats en el projecte de construcció europea.

Les ciutats són l'àmbit fonamental des d'on construir nous espais polítics; de fet, en un continent fonamentalment urbà com Europa, la reivindicació de la ciutat com el seu element primordial és fonamental:

[...] hem anat a l'arrel dels problemes i hem defensat l'honor de la ciutat enfront de la nació i de l'Estat —potser és millor dir “al costat”, però dignament al costat. I en això hem estat, doncs, radicalment europeus. Hem sentit la complicitat entre la nova pàtria europea que neix i els seus components primordials, les ciutats.”⁴⁹

Maragall reivindica contínuament una participació més activa, més directa, de les ciutats en les institucions i en el projecte de construcció d'Europa.

Són les ciutats els llocs dels intercanvis econòmics i culturals; és a les ciutats on la gent dels països comunitaris es troba. A les ciutats, es construeixen les relacions europees entre les persones. La ciutat és el “lloc” on es genera la “ciutadania europea”.⁵⁰

I sobretot a una idea concreta d'Europa. Com afirmava Predrag Matvejević, “Sarajevo, el reverso de Maastricht”.⁵¹ El setge de Sarajevo és una amenaça als principis de la construcció europea. No només es tracta del setge, d'una amenaça, a una ciutat —europea—, sinó a una ciutat multicultural. El setge de Sarajevo simbolitza sobretot l'amenaça a la ciutadania europea, però sobretot a una determinada concepció de la ciutadania europea basada en el multiculturalisme.

Per tant, Sarajevo i l'Europa de les ciutats són també en si mateixes una idea d'Europa. De l'Europa diversa, que busca posar fi al seu llegat colonial i construir una Europa del diàleg, de la pau i de la convivència.

Europa, afirmava l'alcalde de Barcelona, s'ha construït històricament sobre el rebuig de l'altre: del bàrbar, del moro, del diferent, de l'exclòs, del marginat. “N'acabem de tenir un exemple pràctic a Bòsnia i a Sarajevo.”⁵²

El setge de Sarajevo és també la contraposició de dues cares del model europeu. D'una banda, el model dels imperis nacionals, on el factor colonial de construcció de l'altre com el diferent, l'enemic o l'incivilitzat, i per tant la seva exclusió, segregació o aniquilació, impera i construeix una identitat tancada, i, d'altra banda, un model basat en una concepció de la ciutadania diversa, multicultural, on les alteritats formen part i són part constitutiva de la mateixa Europa.

Visitant les mesquites del cor de Sarajevo, vaig entendre que Sarajevo **és** naturalment Europa i que Sarajevo, les seves mesquites i les seves esglésies formaven part de la nostra família mediterrània.⁵³

⁴⁹ FCE, Arxiu Pasqual Maragall, Discursos, N. 5603, Cloenda del Congrés del PSE.

⁵⁰ *Ibid.*

⁵¹ FCE, Arxiu Pasqual Maragall, Discursos, N. 4826, 11-11-1993, Conferència “Estratègies econòmiques de la ciutat”.

⁵² FCE, Arxiu Pasqual Maragall, Guions, N. 8148, 9-2-1995, Intervenció en l'acte de lliurament dels Premis Ciutat de Barcelona 1994.

⁵³ Ajuntament de Barcelona (1995). Conferència de Ciutats del Mediterrani, 8 i 9 de març, 36.

Ho hem vist en el discurs d'inauguració de l'Ambaixada per la Democràcia Local: a la Sarajevo multiètnica hi ha dipositada l'esperança d'Europa. La defensa de Sarajevo és, per tant, la defensa d'un model de construcció que inclogui aquesta alteritat. Així mateix, Maragall justifica en diverses ocasions per què Barcelona defensa Sarajevo.

Quan Barcelona ajuda Sarajevo, està defensant uns valors que volem fer nostres. Nosaltres volem col·laborar activament en la reconstrucció d'una ciutat que és un símbol de la riquesa de la diversitat. Són aquests els valors que volem defensar i fer nostres. Per això, hem adquirit un ferm compromís perquè torni a ser una ciutat lliure i oberta i no deixi de ser una ciutat multiètnica.⁵⁴

Les ciutats són així mateix diverses en la seva definició, i per tant la defensa de la ciutadania oberta, d'aquells que habiten les ciutats. Podríem dir que per Maragall l'element més definitori de la ciutadania europea és el padró.

La declaració de Sarajevo com a Districte 11è de la ciutat de Barcelona és, per tant, no només una estratègia administrativa per establir la cooperació, sinó una declaració d'intencions sobre la reivindicació de l'Europa de les ciutats. La cooperació amb Sarajevo va materialitzar una idea visionària sobre el paper que podien tenir les ciutats en la construcció de la pau i la convivència a Europa. Sarajevo, així, no va ser només una reivindicació moral i una convicció en contra de la guerra, per la pau i la solidaritat, sinó també una reivindicació i un programa polític sobre la ciutat i sobre Europa.

§

REFERÈNCIES

- AIXALÀ, A., 2015. “Ciutadans d'Europa, unim-nos! La contribució de Pasqual Maragall a l'impuls i projecció d'un moviment europeu de ciutats”. Working Paper, n.º 2. Fundació Catalunya Europa, Barcelona.
- BARRANCO, A. (ed.), 2002. Zivjelo. Sarajevo!: La ciutat en la nostra memòria. Ajuntament de Barcelona, Barcelona.
- BELIL, M. (coord.), 1994. Barcelona: Al món, en el mundo, in the world. Ajuntament de Barcelona, Barcelona.
- BOLLENS, S., 2008. “Urbanism, Political Uncertainty and Democratisation”. *Urban Studies* (45:5-6), pp. 1255-1289.
- DIVJAK, J., 2002. “2 i 3 de maig de 1992: Dies decisius”, a BARRANCO, A. (ed.): Zivjelo. Sarajevo!: La ciutat en la nostra memòria. Ajuntament de Barcelona, Barcelona.
- FREIXA, F., 2002. “Un model de cooperació singular”, a BARRANCO, A. (ed.): Zivjelo. Sarajevo!: La ciutat en la nostra memòria. Ajuntament de Barcelona, Barcelona.
- GUAL VIA, C., 2000. El Districte 11 de l'Ajuntament de Barcelona: Una experiència de cooperació al desenvolupament en l'àmbit local. Treball de Postgrau, Universitat Autònoma de Barcelona.
- MARAGALL, P. (ed.), 1999. Europa pròxima: Europa, regiones y ciudades. Universitat de Barcelona-Universitat Politècnica de Catalunya, Barcelona.
- ~, 2002. “Sarajevo i després”, a BARRANCO, A. (ed.): Zivjelo. Sarajevo!: La ciutat en la nostra memòria. Ajuntament de Barcelona, Barcelona.
- ~, 2008. Oda inacabada: Memòries. La Magrana, Barcelona.

⁵⁴ FCE, Arxiu Pasqual Maragall, Discursos, N. 7785, 20-10-1995, Acte de lliurament del Premi Internacional Alfonso Comín.

- MONTERDE, Ò., 2021. Barcelona, capital del Mediterrani: Democràcia local i combat per la pau. Fundació Catalunya Europa, Barcelona. <https://www.catalunyaeuropa.net/admin/assets/uploads/files/c1ce3-barcelona-capital-del-mediterrani.pdf>.
- NEL·LO, O., 2017. “La ciutat de Pasqual Maragall”, a CLARET, J. (ed.): Pasqual Maragall: Pensament i acció. La Magrana, Barcelona.
- PÉREZ CASADO, R., 2013. Viaje de ida: Memorias políticas, 1977–2007. Universitat de València, València.
- ROMEVA, R., 2003. “Construir la paz en Bosnia-Herzegovina. Retos, límites y oportunidades de la rehabilitación posbélica”. Revista CIDOB d’Afers Internacionals (60), pp. 93–101.
- SANAHUJA, R.; DIONÍS, A. (coords.), 2010. Barcelona solidària: 15 anys de cooperació internacional. Ajuntament de Barcelona, Barcelona.
- VEIGA, F., 2011. La fábrica de las fronteras: Guerras de secesión yugoslavas, 1991–2001. Alianza, Madrid.
- VILA, M., 2002. “De ciutat a ciutat, de família a família”, a BARRANCO, A. (ed.): Zivjelo. Sarajevo!: La ciutat en la nostra memòria. Ajuntament de Barcelona, Barcelona.

§

ÒSCAR MONTERDE MATEO és doctor en Història Contemporània per la Universitat de Barcelona. Especialitzat en la regió mediterrània, conflictes armats i desplaçaments forçosos. Ha realitzat estades de recerca al Center for Palestine Studies de la Columbia University, de Nova York, al Center on Conflict, Development and Peacebuilding del Graduate Institute of International and Development Studies, de Ginebra, i al Institute Français du Proche Orient d’Amman. Actualment és professor associat del Departament d’Història Econòmica, Institucions, Política i Economia Mundial i investigador del Centre d’Estudis Històrics Internacionals de la Universitat de Barcelona. Recentment ha publicat el llibre *Barcelona, capital del Mediterrani: Democràcia local i combat per la pau*, premi Llegat Pasqual Maragall de la Fundació Catalunya-Europa.

§

Llicència

Aquesta obra està sota una llicència internacional Creative Commons Reconeixement-NoComercial-SenseObraDerivada 4.0. L'autor/a que publica en aquesta revista està d'acord amb els termes següents:

- L'autor/a cedeix en exclusiva tots els drets de propietat intel·lectual a l'editor/a per a tot el món i per a tota la durada dels drets de propietat intel·lectual vigents aplicables.
- L'editor/a difondrà els textos amb la Creative Commons Reconeixement-NoComercial-SenseObraDerivada 4.0, la qual permet compartir l'obra amb tercers, sempre que en reconeguin l'autoria, la publicació inicial en aquesta revista i les condicions de la llicència.

Licencia

Esta obra está bajo una licencia internacional Creative Commons Atribución-NoComercial-SinDerivadas 4.0. El autor o la autora a que publica en esta revista está de acuerdo con los términos siguientes:

- El/la autor/a cede en exclusiva todos los derechos de propiedad intelectual al/la editor/a para todo el mundo y toda la duración de los derechos de propiedad intelectual vigentes aplicables.
- El/la editor/a difundirá los textos con la Atribución-NoComercial- No Derivada 4.0 Internacional que permite compartir la obra con terceros, siempre que éstos reconozcan su autoría, su publicación inicial en esta revista y las condiciones de la licencia.

License

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License. The author who publishes in this journal agrees to the following terms:

- The author exclusively assigns all intellectual property rights to the publisher worldwide and for the entire duration of the applicable intellectual property rights.
- The publisher will distribute the texts under the Attribution-NonCommercial-NoDerivs 4.0 International, which allows the work to be shared with third parties, as long as they acknowledge the authorship, the initial publication in this magazine and the conditions of the license.